

INHOUD

Inleiding	7
Profiel van een bewaker van een concentratiekamp	8
Hoofdstuk 1	
Krijgsgevangenenkamp	11
Hoofdstuk 2	
Onder leiding van de SS	43
Hoofdstuk 3	
Bevrijding	96
Bijlage 1	
De staf van concentratiekamp Bergen-Belsen	146
Bijlage 2	
Straffen voor de staf	157

Over de schrijver

Ian Baxter is een militair geschiedkundige die is gespecialiseerd in de 20ste-eeuwse militaire geschiedenis van Duitsland. Hij heeft meer dan dertig boeken geschreven, waaronder *Poland – The Eighteen Day Victory March*, *Panzers in North Africa*, *The Ardennes Offensive*, *The Western Campaign*, *The 12th SS Panzer-Division Hitlerjugend*, *The Waffen-SS on the Western Front*, *The Waffen-SS on the Eastern Front*, *The Red Army at Stalingrad*, *Elite German Forces of World War Two*, *Armoured Warfare*, *German Tanks of War*, *Blitzkrieg*, *Panzer-Divisions at War*, *Hitler's Panzers*, *German Armoured Vehicles of World War Two*, *Last Two Years of the Waffen-SS at War*, *German Soldier Uniforms and Insignia*, *German Guns of the Third Reich*, *Defeat to Retreat: The Last Years of the German Army at War 1943–1945*, *Operation Bagration – the destruction of Army Group Centre*, *German Guns of the Third Reich*, *Rommel and the Afrika Korps*, *U-Boat War*, en meest recent *The Sixth Army, the Road to Stalingrad*, *German Mountain Troops* en *Himmler's Nazi Concentration Camp Guards*. Daarnaast heeft hij meer dan honderd artikelen geschreven, waaronder 'Last Days of Hitler', 'Wolf's Lair', 'Story of the V1 and V2 Rocket Programme', 'Secret Aircraft of World War Two', 'Rommel At Tobruk', 'Hitler's War with his Generals', 'Secret British Plans to Assassinate Hitler', 'SS At Arnhem', 'Hitlerjugend', 'Battle of Caen 1944', 'Gebirgsjäger at War', 'Panzer Crews', 'Hitlerjugend Guerrillas', 'Last Battles in the East', 'Battle of Berlin'. Hij heeft ook talloze militaire onderzoeken beoordeeld voor publicatie, duizenden foto's en belangrijke documenten aan verschillende uitgevers en filmproductiebedrijven over de hele wereld geleverd, en lezingen gegeven aan verschillende scholen, hogescholen en universiteiten in het Verenigd Koninkrijk en de Republiek Ierland.

Fotoverantwoording

Veel van de foto's in dit boek over de bevrijding van Bergen-Belsen zijn gebruikt met de welwillende goedkeuring van het Imperial War Museum in Londen. De foto's werden gemaakt door de Film- en Foto-Eenheid van het Britse leger en bewijzen zonneklaar hoeveel pijn en doodsangst de gevangenen van het kamp hebben moeten doorstaan.

Andere foto's in dit boek, van SS-bewakers, vooral van de beruchte 'Totenkopf' (Doodshoofd), tijdens hun training of werk, werden in de loop van de tijd verzameld door de auteur zelf. Er bestaan bijna geen Duitse foto's van wat er in Bergen-Belsen gebeurde, en niet-gepubliceerd materiaal is heel schaars. De auteur heeft ernaar gestreefd om, in elk geval tot op zekere hoogte, door middel van foto's het leven van een SS-soldaat te laten zien, zowel binnen als buiten het concentratiekamp. De foto's van het Imperial War Museum bieden een tegenwicht, doordat ze uitgebreid de bevrijding laten zien en wat de Britten aantroffen in het kamp.

INLEIDING

B*ergen-Belsen* is een geïllustreerd verslag van de manier waarop de nazi's dit beruchte concentratiekamp leidden. Hoewel het oorspronkelijk was bedoeld als een krijgsgevangenenkamp, werden er Joodse gijzelaars gevangen gehouden met het doel hen uit te wisselen tegen Duitse krijgsgevangenen die in Engeland gevangen zaten. Tegen 1943 nam de SS het kamp echter over en besloot het kamp uit te breiden om onderdak te bieden aan Joden uit andere concentratiekampen. Wat daarna volgde, was een grootschalige verschrikking en barbaarsheid, die door mannelijke én vrouwelijke bewakers werd toegepast. Dit boek geeft aan de hand van zeldzame en niet eerder gepubliceerde foto's een uniek beeldverslag van een van de meest beruchte episodes uit de geschiedenis. Enkele foto's in dit boek laten de moordzuchtige activiteiten zien van individuele SS'ers in Bergen-Belsen, en tegelijkertijd hun andere kant wanneer ze uitrusten in hun barak of op bezoek zijn bij hun familie en geliefden. Het boek biedt een fascinerend inzicht in de manier waarop de SS een hoofdrol speelde bij het vermoorden, martelen en uithongeren van de gevangenen. Gedurende het laatste deel van de oorlog stierven er elke dag wel 500 gevangenen ten gevolge van de langetermijneffecten van uithongering en ziekten. De lezer treft een rijke bron van informatie aan over hoe het kamp werd geleid en over alle aspecten van het leven van de gevangenen.

Toen de oorlog op zijn eind liep, waren Britse soldaten van het Tweede Leger getuige van de laatste fase van Bergen-Belsen. Zij waren noch fysiek noch mentaal voorbereid op wat ze zagen toen ze bij de poorten van het kamp aankwamen. In het kamp lagen zo'n 10.000 niet-begraven doden, naast de massagraven die al zo'n 40.000 lijken bevatten.

Dit boek is het verhaal van de mensen die Bergen-Belsen leidden, van de gevangenen die er om het leven kwamen en van de soldaten die de levenden uit hun hel bevrijdden.

PROFIEL VAN EEN BEWAKER VAN EEN CONCENTRATIEKAMP

Het barbaarse gedrag van bewakers van concentratiekampen heeft enkele serieuze vragen opgeroepen over het menselijke vermogen om kwaad te doen. Toch waren de daders over het algemeen geen sadisten die hongerden naar macht en bloed, of die gehersenspoeld waren door propaganda of simpelweg een bevel uitvoerden. Zij hebben zelf de keuze gemaakt om slecht te zijn of niet. Velen van hen kozen ervoor om meedogenloos en wreed te zijn en moedigden het gebruik van geweld en verschrikking zelfs aan.

Veel van de SS'ers die in kampen als Bergen-Belsen werkten, spraken over hun persoonlijke ervaringen alsof het 'normaal' was, behalve dan dat de rantsoenen voor leden van de SS bijzonder goed waren. Nergens zetten ze zichzelf neer als hersenloze automaten die elk bevel zouden hebben uitgevoerd dat ze kregen. Hoewel ze enorm werden beïnvloed door de propaganda uit die tijd, is het op basis van uitgebreid onderzoek duidelijk geworden dat ze toch een reeks persoonlijke keuzes maakten. Ze bleven niet alleen in de concentratiekampen werken omdat dat hun was opgelegd, maar omdat ze vonden, na het afwegen van de bewijzen die ze kregen voorgelegd, dat het juist was om de gevangenen in de kampen onmenselijk te behandelen en te doden. Ze hadden gemakkelijk de waarden van hun gemeenschap kunnen verwerpen, ertegenin kunnen gaan en een benoeming aan het front kunnen krijgen, maar er is geen enkel dossier van een SS'er waarin staat dat hij dat op morele gronden heeft gedaan.

De mannen en vrouwen die in Bergen-Belsen werkten, beschouwden dat als een bijzonder goede baan en vonden dat het juist was wat ze daar deden. Hoewel ze hadden geleerd om blindelings en absoluut te gehoorzamen aan alle bevelen van hun meerderen in de SS, waren ze wel in een aantal gevallen in staat om commentaar te leveren op de manier waarop het kamp werd geleid. Ze wisten dat ze nooit bang hoefden te zijn voor een verschrikkelijke afrekening als ze commentaar hadden op een bevel, omdat de leiding van de nazi's, hoe vreemd dat ook mag klinken, ondergeschikten toestond om openlijk gebruik te maken van eigen initiatief en om hun denkbeelden te uiten. Ongeacht wat ze misschien aan het eind van de oorlog aan de mannen hebben opgebiecht die hen gevangen hadden genomen, geloofden velen van hen met heel hun hart in de visie van de nazi's, en dat betekende dat ze de gelegenheid hadden om vraagtekens te zetten bij de details van de uitvoering ervan. Veel bewakers wisten dat ze een weg hadden afgelegd die mensen nog niet eerder hadden afgelegd – de systematische uitroeiing, binnen een paar maanden tijd, van duizenden mannen, vrouwen en kinderen. Die mannen en vrouwen in de kampen hadden moordfabrieken opgezet, of dat nu in vernietigingskampen met gaskamers was of in kampen als Bergen-Belsen waar de gevangenen werden gemarteld, doodgeschoten,

uitgehongerd of doodziek aan hun lot overgelaten. Ze maakten zich niet druk over het lijden van de gevangenen, maar over de vraag hoe het kamp zo soepel en efficiënt mogelijk kon worden geleid.

Veel bewakers vonden dat ze een acceptabel leven leidden. Buiten het kamp konden ze de wreedheid bijna helemaal vergeten en konden ze hun ogen afwenden van alles wat hun onwelgevallig was. De bewakers woonden samen met enkele kameraden in een comfortabele kazerne. Voor de officieren was het zelfs nog beter. Velen van hen woonden met hun gezin in gevorderde huizen in de buurt; ze genoten een levensstandaard die veel hoger was dan wanneer ze deel hadden uitgemaakt van een gevechtseenheid. Die mannen hadden, samen met hun vrouw en kinderen, een eigen plek van hun huis gemaakt en voor het merendeel een succesvolle manier gevonden om afstand te nemen van het leven in een concentratiekamp. De gezinsleden kregen nooit iets te horen over de moorddadige activiteiten die hun echtgenoten en vaders uitvoerden binnen de muren van het kamp. Bijna iedereen die in een concentratiekamp werkte, was vanaf het begin vastbesloten om zoveel mogelijk van de gruwelijke feiten verborgen te houden voor de buitenwereld. In hun eigen ogen beschermden ze niet alleen hun eed van loyaliteit, maar ook hun eigen geloofsbrieven als mens.

Profiel van een vrouwelijke bewaker van een concentratiekamp

Van de 55.000 bewakers die in concentratiekampen van de nazi's werkten, waren er ongeveer 3.700 vrouw. In 1942 kwamen de eerste vrouwelijke bewakers vanuit Ravensbrück naar Auschwitz en Majdanek. Een jaar later begonnen de Duitsers vanwege een tekort aan bewakers vrouwen te ronselen. De meeste vrouwen die werden gerekruteerd als opzichters, kwamen uit de midden- of lagere klasse, hadden weinig beroepsopleiding gevolgd en hadden geen werkervaring. Als groep stonden de vrouwelijke bewakers bij de gevangenen, die qua opleiding en ontwikkeling vaak hun meerdere waren, niet in hoog aanzien. De meeste vrijwilligers waren Duitse vrouwen die werden gerekruteerd door advertenties in kranten die vrouwen opriepen om hun liefde voor het *Reich* te tonen door lid te worden van de *SS-Gefolge* (een nevenorganisatie van de SS voor vrouwen). Een paar van die vrouwen werden op die manier bewaker, omdat ze werden aangetrokken door de belofte van licht lichamelijk werk en een goed salaris. Talloze jonge vrouwen werden echter gerekruteerd door SS-functionarissen met sterkere lokmiddelen. Ze kregen te horen dat ze moesten kiezen tussen hun lage positie en lid worden van de SS. De functie van vrouwelijke bewaker betaalde goed en in 1944 kon een ongehuwde vrouwelijke bewaker van midden twintig veel meer verdienen dan wanneer ze in de textielindustrie werkte. In de loop van 1943 kreeg het ministerie van Arbeid van het *Reich* toestemming om vrouwen tussen 17 en 45 jaar op te roepen voor arbeidsdienst; tegen het einde van dat jaar waren de meeste vrouwen die zich meldden voor de concentratiekampopleiding dienstplichtig.

Ravensbrück fungeerde vanaf 1938 als het belangrijkste opleidingskamp voor zo'n 3.700 vrouwelijke bewakers. De leerlingen brachten tussen een week en een halfjaar door in het kamp en kregen in het begin les van de Hoofdopzichter. De leerlingen leerden de standaard regels die van toepassing waren op alle concentratiekampen: 'hoe moet je sabotage en langzaamaanacties op het spoor komen, hoe moet je ontsnappingen voorkomen, en hoe moet je gevangenen straffen binnen de grenzen van het kampreglement'. Er werd de nadruk op gelegd dat vrouwelijke bewakers op geen enkele manier een persoonlijke band mochten aangaan met een gevangene. De bewakers stonden berucht om hun wreedheid. Toch raakten niet alle vrouwen daaraan gewend. Sommigen hadden zelfs begrip voor de behoeften van de gevangenen. Degenen die afweken van de standaard mentaliteit kregen echter vaak te maken met gevoelens van wanhoop en werden zwaar gestraft voor hun insubordinatie. In de ogen van hun meerderen was het einddoel dat de rekruten langzaam maar zeker, stap voor stap, gewend raakten aan de wreedheid van het leven in het kamp. De bijnamen van sommige bewakers, zoals het 'Beest van Auschwitz' en de 'heks van Buchenwald', zijn een duidelijk bewijs van het succes van dat proces. De eenvoud van geest van sommige vrouwelijke bewakers zorgde ervoor dat ze ontvankelijker waren voor het kunnen martelen en doden van mensen 'van onzuiver ras'. De interne structuur van de individuele concentratiekampen waar ze naartoe konden worden gestuurd, kende altijd een methode om de gevangenen slecht te behandelen. De gedragscode voor deze vrouwelijke bewakers was gebaseerd op de eis van de SS op blindelinge en absolute gehoorzaamheid aan alle bevelen van hogere officieren, en op hun aandringen om elke gevangene te haten, omdat hij een vijand van de staat was. Door de vrouwelijke bewakers aan te sporen om de gevangenen te haten en die haat tegelijkertijd te schragen door middel van legitieme bevelen, konden ze de wreedste straffen opleggen aan de gevangenen.

Hoofdstuk 1

KRIJGSGEVANGENENKAMP

Bergen-Belsen was een concentratiekamp, opgezet in het noordwesten van Duitsland, ten zuidwesten van het oude stadje Bergen in wat toen de provincie Hannover was. Het kamp was in 1935 gebouwd als een militair oefenterrein voor de landmacht en er werden tankbemanningen opgeleid. Terwijl de opleiding bezig was, werd het kamp uitgebreid; de arbeiders die dat deden, werden gehuisvest in kampen in de buurt van Fallingbospel. Het kamp was pas in 1938-1939 klaar, waarna het arbeiderskamp in onbruik raakte.

Pas in september 1939, na de Duitse invasie van Polen, besloten de Duitsers om de oude kampgebouwen bij Fallingbospel te gaan gebruiken als een kamp voor Poolse krijgsgevangenen. Die hutten werden bekend onder de naam Stalag XI-B en hun aantal werd tijdens de veldtocht in Polen in hoog tempo uitgebreid. De uitbreiding van het krijgsgevangenenkamp ging nog verder toen de Duitsers in mei 1940 op volle kracht Nederland, België en Frankrijk binnenvielen. Die aanval werd met vaart en daadkracht uitgevoerd en al snel stroomden Franse en Belgische krijgsgevangenen door de poorten van Stalag XI-B naar binnen.

In de loop van juni 1940 zaten er, na de nederlaag van Frankrijk, zo'n 80.000 soldaten gevangen in kamp Bergen-Belsen. In juni 1941 vielen de Duitsers hun oude aartsvijand, de Sovjet-Unie, aan. Het leger bij Bergen ging meteen aan de slag om het kamp voor te bereiden op de grote toevloed van Sovjet-gevangenen die op korte termijn werd verwacht en zette een onafhankelijk kamp, Stalag XI-C, op. Het was een van de drie kampen in het gebied en was bedoeld om zo'n 20.000 Russische krijgsgevangenen te huisvesten. De andere kampen waren Stalag XI-D bij Oerbke en Stalag X-D bij Wietzendorf.

Zelfs de gemiddelde kampbewaker van de landmacht beschouwde de Sovjet-Unie als een land dat klaarstond om te worden geplunderd. Binnen een paar dagen na de snelle Duitse opmars door het centrum van Rusland waren er berichten over meedogenloze acties tegen Russische Joden, communistische politici en partij-ideologen.

De eerste Sovjet-gevangenen werden eind juni 1941 naar Belsen op transport gezet. Voordat ze aan hun reis naar het kamp begonnen, werden degenen die gezond genoeg waren apart gezet; degenen die te zwak waren om te reizen, werden gewoon doodgeschoten op de plek waar ze waren. De lijken werden daarna door andere gevangenen op een hoop gegooid. De reis naar het kamp was één grote verschrikking. Toen ze in Bergen aankwamen, waren al honderden gevangenen om het leven gekomen. Velen van hen waren tijdens de reis aan dorst of uitputting gestorven. Enkele honderden gevangenen moesten door de hoofdpoot naar binnen marcheren en vanaf dat moment werden ze veel slechter behandeld dan de Poolse, Belgische of Franse gevangenen. De Russen waren bijzonder gehaat in het kamp. Zodra ze in het kamp aankwamen,

werden velen van hen geslagen en gemarteld, terwijl vele anderen de hongerdood stierven. Het krijgsgevangenenkamp zelf was eenvoudigweg een vierkant stuk grond, waarop de meeste Russen werden opgesloten in vervallen houten hutten. Het uitdelen van eten gebeurde dusdanig onregelmatig dat de meeste gevangenen de hele tijd honger hadden en uitgeput waren. Voor die onfortuinlijke mannen was eten een obsessie. Ze moesten wekenlang afval eten en leden onder een verschrikkelijk slechte lichamelijke conditie. Binnen een paar dagen waren velen van hen halfdood door de honger en zaten ze onder de luizen. De gevangenen leefden als dieren. Ze stierven aan ondervoeding, ziekte of verwondingen, en stonden bloot aan min of meer onbepaalde moordpartijen. Hun dood leverde meer ruimte op voor extra Russische gevangenen, wat vervolgens weer leidde tot nog meer ondervoeding en dood.

Toen de winter begon, werden vele Sovjet-gevangenen blootgesteld aan de vrieskou. Eind 1941 was er een uitbraak van dysenterie en, omdat ze vanwege de veel te krappe behuizing zich nauwelijks konden bewegen, bevuilden deze uitgedroogde en gebroken mannen hun eigen lompen vaak. De gevangenen, overdekt door modder en uitwerpselen, lagen gewoon in hun eigen vuil en waren te zwak om nog een greintje menselijke waardigheid op te houden. Toen de eerste sneeuwbuien kwamen, veroorzaakten de ijzig lage temperaturen een drastische toename van het aantal sterfgevallen. Tegen het einde van maart 1942 waren zo'n 41.000 Russische krijgsgevangenen in de drie kampen gestorven aan kou, uithongering, uitputting en ziekte.

Het jaar 1942 begon met een reeks grote teleurstellingen voor het Duitse leger in Rusland. Het was duidelijk geworden dat Operatie Barbarossa, de codenaam voor de Duitse invasie van de Sovjet-Unie, volledig was mislukt en dat Duitsland werd gedwongen om alle hulpmiddelen te mobiliseren om met de oorlog door te kunnen gaan. Omdat alle mannen inmiddels waren opgeroepen voor militaire dienst, werd er meer gevraagd van de Duitse industrie, vooral van de wapenindustrie. Die had te kampen met een groot personeelstekort en Russische krijgsgevangenen werden vanuit de krijgsgevangenenkampen verplaatst naar de wapenfabrieken en werkcampen; daardoor nam de druk op kamp Bergen-Belsen af.

Gedurende 1942 bleef het naziregime doorgaan met een beleid van min of meer onbepaalde verschrikking en moord. Door dat beleid werden de meest radicale ideeën in praktijk gebracht. De situatie in de verschillende gevangenissen en concentratiekampen was onhoudbaar geworden vanwege het nieuwe beleid om staatsvijanden te arresteren en gevangen te zetten. In de wandelgangen van de SS had men al vernomen dat regeringsfunctionarissen onmiddellijke actie eisten op het gebied van uitbreiding van het stelsel van concentratiekampen. De Duitse autoriteiten gingen meteen aan de gang en zetten verschillende kampen op die geheel onder leiding van de SS stonden. Een van de kampen die zou worden overgedragen aan het *Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* (WVHA) van de SS was Bergen-Belsen.

De Duitse invasie van Polen begon op 1 september 1939 in volle ernst. De aanval was snel en de overwinning van de Duitsers werd in iets meer dan achttien dagen veiliggesteld. Voor de Duitse soldaten was dit hun eerste ervaring in het oosten en de eerste keer dat ze oostelijke Joden zagen, hoewel ze die figuren al wel hadden gezien op veel van de antisemitische tekeningen en affiches die op aanplakborden, muren en lantaarnpalen in heel Duitsland hingen.

In juni 1941 vielen de Duitsers de Sovjet-Unie binnen. Binnen een paar dagen na de invasie vonden er meedogenloze acties tegen Russische Joden, communistische politici en partij-ideologen plaats. Op deze foto nemen soldaten van de SS Sovjet-soldaten gevangen, van wie er veel op transport werden gezet naar werk- of concentratiekampen.

Soldaten van de *Wehrmacht* zetten gevangengenomen soldaten bij elkaar. Veel Soyjet-gevangenen werden naar werkkampen in Duitsland en Polen op transport gezet. Een van die kampen was een Stalag bij Bergen-Belsen. Vanaf het moment dat ze aankwamen, werden ze veel slechter behandeld dan de Poolse gevangenen. Van 1941 tot 1945 werden daar bijna 20.000 Russische krijgsgevangenen gedood of stierven zij aan ziekte of ondervoeding.

Russische krijgsgevangenen zitten aan de kant van de weg te wachten op een ongewis lot. Omdat er zoveel Russische soldaten krijgsgevangen werden gemaakt, had de SS het bevel gegeven dat ze aan het werk moesten worden gezet om werk- en concentratiekampen te bouwen, vooral in Duitsland en Polen. De omstandigheden in het krijgsgevangenenkamp waren verschrikkelijk en veel soldaten raakten ernstig ondervoed. In Stalags XI-C, X-D and XI-D in Bergen-Belsen waren de omstandigheden gruwelijk; veel gevangenen stierven door uithongering of ziekte.

